

HÓNAPRÓL HÓNAPRA

KRÚDY — MÁRAI — MÁNDY

Fantasztikus triász. Szindbád, az öreg hajós, aztán a legszebb Krúdy-regény írója, végül leghitelesebb örököse, aki már nem a vörös postakocsin kalandozott, hanem a mellékutcákon, tereken figyelte az elesetteket, szegényeket. Krúdy Gyulával lánya, Zsuzsa szembesít *Apám, Szindbád* című, majdnem 40 éve megjelent könyve második kiadásában, Márai teljes naplójában az 1964 és 1966 közötti évek történetével, önéletrajzi eseményeivel szembesít, Mándy Iván eddig kiadatlan novelláit és tárcáit — hová tűnt ez a műfaj?... — Urbán László gyűjtötte össze *Ma este Gizi énekel* címmel. Békebeli, igazi irodalom. Hiányoznak — már akinek — a bravúros mutatványok, ravasz szófacsarások, elbizonytalanító írói kommentárok, amelyek olykor rejtvényfejtővé teszik az olvasót, s lángra gyújtják az irodalom tudósait.

Szindbád, azaz Krúdy Gyula. Akit még Kosztolányi is a kor legnagyobb prózaírójának minősített (Móricz társaságában), amikor köztük javasolta megosztani lord Rothermere pénz-ajándékát. Aki olyan ízekkel, érzelmekkel, látomásokkal gazdagította prózai irodalmunkat, amelyeket csak egy költő tud életre galvanizálni. Akivel sokszor mintha egy csodálatos álomba lépnének, amelyben alig hangzanak el szavak, színek, érzések helyettesítik a történetet, sárgán, fáradtan hullanak a falevelek, vagy a hó pilinkázik, az utazó sietősen tér be a vendégfogadóba, aggályosan tanulmányozza az étlapot, szigorúan izleli a bort, s halkán utasítja a tisztelettel köré se reglő pincéreket, hogyan készíttessék el a szakáccsal vagy a konyhában szorgoskodó, kipirult arcú szakácsnővel a húsleveset és a töltött káposztát, amelynek receptúráját Márai *Szindbád hazamegy* című regényében is elősorolja, dőbberetese perceket szerezve vele az olvasóknak. Mindenki érzi, különleges, ünnepi a pillanat: úriember érkezett az ántivilágból. Ki ne akarna kedvében járni a halk szavú vendégnek? Kit ne kerítene hatalmába a békesség csodálatos hangulata? Széttéríti térdén a kendőt, s figyelmes tekintettel kezdi ütögetni a velős csontot, amelyet pirított kenyérral illik felszolgálni, kicsi sóval, paprikával. Amikor végzett a velős kenyérral, kanalát a párolgó levesbe meríti, s kedvtelve nézegeti a zöltségek halmával kerített marhahúst, amely ha kemény, főlten marad, elkedvetleníti az utazót. Ebéd végeztével fejbólintással jelzi elégedettségét, s szemét lehunyva gondolataiba merül. Halkan lépdel mindenki, a szomszéd asztalnál sut-

togóra fogják a kártyázók, hogy ne háborgassák, hiszen most idézi föl az elveszített, ismeretlen édent, amelyet sokan kerestek a 20. századi világirodalomban is.

De ez az elveszített éden a valóságban nem létezett. Talán azért is kellett a bor, hogy a mámor visszahozza, megtagadja a szomorú, kiábrándító valóságot, a kiadókat előlegért ostromló leveleket, a sorozatos visszautasításokat, megalázó szerződésekkel, felszólításokkal és perekkel. Margitsziget után az utcára tekintő ablakos régi házat Óbudán, a lakást, amelyben már végül a villanyt is kikapcsolták. A hitelezők, a haszonra tekintő kiadók, szerkesztők nem tudták, hogy egy álruhás király hozza kéziratait. A rovatvezető kedvetlenül ráncolta homlokát: a közönség nem ilyet vár, nem elég fordultatos, hiányzik a bizsergető izgalom.

„Talán másutt sikerül” — gondolja az író a lépcsőn lefelé, kezében a kézirattal, s azt mormolja, amit egy régebbi regényének hősnője fogalmazott meg: „Vége a régi magyar életnek.” Valóban vége. Addig nemlétező határokat rajzoltak a világháború után, menekülők érkeztek rajokban a Szepességből, hol kedvtelve kocsikáztak az író álomlovagjai, s óránként összeszimuláltak a harangok, jelezve, múlik az idő és közeledik az alkonyat. A *Boldogult úrfikoromban* a Bécs városához nevű vendéglőben összeverődött társaság tagjai táncrepdülnek, mintha haláltáncukat járnak kapuzárás előtt. A „boldogult úrfikor” emlékké válik, helyébe az aktuális élet apró, ironikusan fontosnak mutatott tényei lépnek. Új közegben, amelyben már nem az időtlen a fontos, hanem a valóságos órák, amelyeket a Teréz templom órája mutat.

Ha a 19. századtól a 20. századnak az első világháborúig tartó szellemi mozgását követjük nyomon, legelőbb a megerősödő, áldozatos közéletiséget érezőkké uralkodónak, azt a cselekvésre indító gondolkodást, amely Széchenyit és a programját támogató írókat közéleti cselekvésre indította. A szabadságharc leverése megakasztotta ezt a folyamatot, s a közéletiség helyett a „családi kör” békességét idealizálta. Aztán elkövetkezett a bomlás, amelyet Mikszáth Kálmán ábrázolt a leghitelesebben például az *Új Zrínyi-ászbán*, vagy Arany a *Híd-avatásban*. Az író a magányt kereste a „tölgyek alatt”, „hova nem hat el a város zaja, semmi”, s zavartalanul merülhet el gondolataiba, s idézheti a múltat, amely már csak álmaiban él, hiszen a dicső lovagok helyett „úri lócsiszároké” lett a világ, s a keresztény eszmék szilárd világnézetet kínáló tanítása helyett zavaros filzófiai okfejtések uralták a közgondolkodást. A hírhedt szoknyapecér, Rezeda Kázmér

a buddhizmusban vélt megnyugvást találni az *Őszi utazások a vörös postakocsin* végzavaiban, Irma kisasszony, aki megcsalta szerelmét, viszszatekintve a szerpentin kanyarodójából, azt látja, hogy „Rezeda úr akkor már keresztbe rakott lábakkal ült a tavasz közeledtét kékes árnyakkal jelző hársfa alatt. S miután reggel volt éppen, két kezét feje fölött összekulcsolva tisztelte a hat világtáját: keletet, delet, nyugatot, északot, a nadírt és a zenitet. Pesten és Budán harangoztak, mintha valamely készülő nagy hangversenyhez stimmelnék össze hangszereiket a toronyőrök. Gazdag embert temetnek délután. A buddhista emelt fővel, boldogan ült a tavaszi földön.” Az utazás véget ért, az elmélkedés és az álom kínálta vigaszt.

Véletlen volt-e, hogy a növekvő város nyüzsgésétől és zajától megcsömörlött Arany János után Krúdy Gyula is Szent Margit szigetén érezte igazán otthonosan magát, s hogy onnan kivetve élete végéig számúzótként pergette napjait? Hogy Krúdy egész nemzedéke a városon kívül kereste az elmélkedés lehetőségét? Hogy annyira fontos lett számukra a múlt? Krúdy megelevenítette a múltat, nemcsak mint a meghaladott időt, hanem mint a lélek érintetlen tartományát, amelyet még érzékletesebbé tett a bor és a szoknyájuk alól bokájukat kacéran kivillantó nők. Krúdynak az volt a végzete, hogy hétköznapi életében nem regényhősei módján utazgatott a múltban, hanem önsorsrontó életmódjával sorvasztotta el magát a jelenben. Hiába kalandozott csodálatos tájakon regényeiben, hiába mutatta, hogy a lélek belő valósága ugyanolyan hiteles, mint a külső, halálos sebet kapott menekülése közben, mert a valóság fájdalmas tényei elől nem adatott menekvése. Midőn elmélkedéseiből feleszmélt, látnia kellett a kifizetetlen számlákat és a fizetési felszólításokat. Ahogy regényeiben a személyiség széthullását ábrázolta, úgy hullott szét ő is a valóságban, amely maga alá temette a nagy álmodót, aki hitt abban, hogy az álmaiban menekvés találhat. A lassú elkopást, a vég felé vivő tragikus utat idézi lánya könyve, egy nagyon nagy író mementója.

Krúdyról a legszebb, legbensőségesebb valomásokat Márai Sándor írta. Talán legszebb regényének hőse, naplójának visszatérő alakja, az *Al-Petőfi*hez írt tanulmánya kivételesen hiteles szellemidézése. Gyakran esik szó róla a *Teljes napló* 1964 és 66 közötti feljegyzéseiben is. Ma Márai a legismertebb magyar író. Egy francia kiadó épp most foglalkozik a naplók kiadásának tervével. A fordítónak csak egy a gondja: a teljes vagy az író emigrációjában kiadott naplók atolmácsolja-e. A teljes változat nyilván nagy öröme az író rajongóinak, de éppen ebben a mostani kötetében említi, hogy belekezdett a napló rövidítésébe és stilizálásába. Ha komolyan vesszük az „ultima manus”

elvét, akkor az 1943–44 eseményeit feldolgozó gyűjtemény kivételével — ez még itthon jelent meg a Révainál — az emigrációja során különféle kiadóknál megjelentek tükrözik a leghitelesebben írójuk elképzelését és szándékát. Még akkor is, ha olyan eseményeket is mellőzött, amelyeket a teljes napló olvasója fontosnak, jellemzőnek érez. Arról nem is szólva, hogy a teljes naplók megjelenésének üteme meglehetősen lassú.

A teljes napló hasonlít egy ember életének belső és külső térképéhez. Ez az „egyedüli példány” kicsit „fentről” szemléli a valóságot: nem száll mélyére, fél, hogy bepiszkítja kezét. Nem is egyszer a lét legfontosabb kérdéseivel szembesít, de ilyenkor sem adja ki magát, távolságot tart, mint a tényleket mérlegre tevő író. Sartre műveit olvasva (talán jellemző az is, hogy „kisöregnek” nevezi) jegyezte föl: „Sartre ‘egzisztencialista’ filozófiájának értelme. Isten nincs, az élet oktanlan események láncreakciója, az ember teljesen egyedül, segítség nélkül ódöng a világban, senki nem segít, s csak annyira van, amennyire csinál magából valamit vagy valakit — tehát ‘nem az, akinek születtik, hanem az, aki lesz’. Luther (aztán Goethe és néhány, aki nem volt egzisztencialista) ezentúl hitt abban, hogy az embernek ‘módja van meglátni a köznapiban az istenit’. Sartre híg író, színdarabjai olcsó politikai népszínművek, melodramák, szépirodalmi írásai fahangúak, célzatos pamfletek.” Márai naplójának két jellemző vonása rejtőzik ebben a pár sorban. Egyrészt folytonos küzdelme az istenivel, másrészt vonzódása a klasszikus egyensúlyhoz, amelynek meggyőző példáját Goethében látta.

Leegyszerűsítő jellemzése volna Márai hitének, ha teistának neveznénk. Néha-néha belátogatott a lakásuk közelében lévő templomba, ott is hívősen szemlélődött, ismételten hangot adva annak a meggyőződésének, hogy az „istenit” elrejt, pontosabban elfedi az „emberi”, az üzletelés és hatalomvágy, azaz az a kép, amelyet az egyházzal alakított ki. Nem hitt abban, hogy a hibázó, emberi gyarlóságokkal is küzdő egyház a Lélek kegyelméből mégis kösziklán áll, sem a viharok, sem belső gyengeségei nem vesznek erőt rajta. Azt azonban érezte, hogy a világ fölött létezik a kormányzó akarat, bár szívesen vette volna, ha többször avatkozik be az események irányításába.

Rengeteget, olykor önmagának is ellentmondva írt az irodalomról. Nemcsak írókról, művekről, hanem a stílusról, a „hangról” is, amelynek sima eleganciája az igazán jó próza egyik titka. 1964 októberétől való ez a följegyzése: „Babits, a *Gólyakalifa*. 1913-ban írta, 1920 körül olvastam először. Friss, eleven, zseniális, a tematikája is, minden kitévő. Megint egy elsikkadt magyar bravúr. Freud népszerűsége, közismertsége előtt, a foga-

rasi tanár a személyiségszakadást úgy írta meg, mint ma egy ősz szakember az egyetemen. Ugyanakkor ez a Babits-próza valahogy süket. A költő nem hallja a próza ritmusát. Babits, aki tökéletesen hallotta a magyar nyelvben a versritmust, nem hallotta meg a prózaritmust. Egy szép szava: »a nő, amikor öregszik és elhatározza, hogy a szépségből jóság lesz«.

A naplónak, ha nemcsak írója belső várkastélyába kalauzol, hanem véleményeit is kendőzetlenül tárja az olvasó elé, jellemzője, hogy nincs benne hangfogó, ráadásul olykor cáfolata annak, amit az író kicikeiben fejtegetett. Thomas Mann rajongói nyilván felháborítják az alábbi kijelentések: „Thomas Mann levelei 1937–47-ből, tehát az emigrációs évtizedből. Ezek a levelek elmondanak valamit — nemcsak az emberről, hanem a Művéről is. Ez az ember rendkívül tehetséges volt, de nem volt jelleme. Nem volt gőgös, csak betegesen hiú. Nem volt igényes, csak eszelősen kapzsi. A Szerep fontosabb volt számára, mint a Mű! És milyen szánalmas ez a Szerep. Ahogy fogcsikorgatva, nyálat fröcskölve örege és fáradhatatlanul gyaláz mindenkit, hízeleg mindkinek, kacsint és szemez, ígér és fenyeget. Nem hiszem, hogy van a világirodalomban még egy nagy tehetség, aki emberi voltában ilyen megdöbbentően vigéce a tehetségének.”

Nem ez az egyetlen leleplezőnek szánt megnyilatkozása. Hasonlóan vélekedett a modern amerikai irodalomról, csak éppen nem vigéceknek nevezte feltörekvő és az amerikai életformát kigúnyoló fiatalokat (ezt az életformát ő is bírálta, elsősorban haszonelvűsége taszította), általában is szembe fordult korai irodalmával, amely szerinte Proust után pályának tűnt, egyre inkább a tényirodalomnak adva át a „szép”-irodalom szerepét. Miközben iméltelen a nagy tehetségek szerepétjét ostorozta, észre sem vette, hogy maga is azt a szerepet játszotta tovább, amelyet már idehaza is keményen bírált egyik-másik kemény kritikusa (például Örley István és Lovass Gyula).

Márai szerepének egyik eleme a tudatoson vállalt magányosság, elzárkózás. Ebben a szerepben megvetéssel tekintett vissza az író társaira, akik nem álltak ellen a Rákosi- és Kádár-korszaknak, hanem írtak, ahogy lehetett, ahogy hagyták őket. Könnyű volt kintről pálcát törni fölöttük. Könnyű és igazságtalan. Kiváltképp Németh László ellen kelt ki haragosan, de fullánkosan írt Illyés Gyuláról vagy éppen Kodályról is. Nem érzékelte, nem is érzékelhette értékőrző és -teremtő tevékenységük súlyát, jelentőségét, az amerikai zsbivásár zajában hogyan is hallotta volna a magyarság jövődjéért szívükből kiszakadó sikolyaikat! Gúnyosan fogadta Szentgyörgyi Albert atomellenes beszédeit: „Ez a hiú,

öreg primadonna előszeretettel mond pacifista programbeszédeket, de sajnálatos módon mindig csak Nyugaton.” Azért ostorozta Thomas Mannt, hogy magatartása nem adekvát a műveiből sugárzó tehetségével. Néha-néha mintha vele is ilyesmi történe. Ám a naplókban — ebben is — vitathatatlan a nagy író jelenléte. Elutasítja — sosem vállalta — a nemzetnevelő szerepét, mégis nevel, közvetett módon. Azzal a szomjas érdeklődéssel, ahogy a művészetekhez fordult, ahogy a magyar nyelv szépségét és tisztaságát s vele a gondolkodás egyensúlyát védelmezte, s ahogy ezzel is őseitől szeplőtelenül kapott magyar kötődését ápolta. Nem kétséges: nagy író, akitől talán századéka ellenére tanulni lehet és kellene.

Ha ezt a kifejezést halljuk; „magyar novella”, nagyszerű írók sora vonul el előttünk. Köztük az egyik legeredetibb: Mándy Iván. „Eredeti”? Kicsit ízelelné a szót, aztán bölintana. Nem fellengzős, nem hivalkodó. Eredeti — így is jó. Közben figyel. Apró gesztusokat, felizzó, elhamvadó párbeszédeket. Ödög a város kevesek által ismert részein, keresgéli a „Havi három” pályáját — annyira szegény csapat, hogy pályája sincs —, üldöge a kórház előtt várakozók közé elegyedve, hallgatná, amint a beteglátogatók tanácsatlanul morzsolják a latin kifejezéseket és az Üdvözlégyeket, betévedne valamelyik mozi csarnokának képei közé, vagy a tévé előtt kedves barátjával, Ottlikkal figyelné „Egérke” világraszóló győzelmét, esetleg a Rónay-asztalnál rémüldözne a fennkölt eszmefuttatások hallatán. Feljelentik? Bemószerolják? „Minket sért, Dezső!” — mondja a párttitkár lapszerkesztő, s Tóth Dezső, a nagyhatalmú miniszterhelyettes kicsit kedvetlenül vonogatja a vállát, nincs mit tenni. Mándy az a Mándy, nem lehet lecsukni, mert „svarcban” darabot ír, vagy továbbképzí a dolgozókat, igaz, Gorkij helyett Gogol jut eszébe, így hát róla tart előadást. Novellákat ír „a pálya szélén” ödög, s tolla alatt lassan kikerekedik egy embertelen világ, amelyből nincs kiút. Ki kell bírni. És Mándy ezt is kibírta.

Ez azonban későbbi történet, bár az Urbán László által összeválogatott korai novellák nem sokban különböznek a későbbiekétől. A téma, a környezet, az ábrázolás módja már kész, a hangpróba sikeres, alig-alig akadnak tévesztések. Gelléri Andor Endre épp az imént távozott a csehólból, s máris helyére telepedett az ifjú novelista, aki ugyanúgy ismeri a telepi viskók belvilágát, mint tragikus sorsú íróelődjé, de még nála is jobban ért a hétköznapi emberek párbeszédének lekottázásához. Félelmetesen jó füle volt, pontosan érezte, hol kell végződnie egy mondatnak, hol kezdődjék az új. Nem volt nyelvvívító, mégis teljesen új kifejezésformákat hozott. Figurái „lesikált arccal” tekintenek a világba, s hallják, amint megszólalnak a tárgyak, nem álmo-

doznak, látnak, figyelnek, hallanak és tudják: a tárgyakkal is van lelke, különös nyelve, amelyet csak azok értenek, akiknek füle van a hallásra. Ha van urbánus író, Mándy az. De nem harci zászlóként emeli magasra. Az ő városa a külváros, az a vidék, amelyet nem mutatnak a kíváncsi turistáknak, nem dicsekednek vele, inkább kicsit röstelkedve dűnyyögik: igen, ilyen is van, de hagyjuk, nem érdemes beszélni sem róla. De érdemes, mondja az író, s elvezet a szegényes lakásba, ahol az asszony épp egy csavargóval beszélget, s éjjeli fekhelyet készít neki, vagy azt mondja el, hogyan lábadozik a fiú alkalmi orvosok gyűrűjében, miképp beszélget a férj feleségével, hogyan haladnak egymás mellett a mondataik, amelyek sosem találkoznak.

Ezekben a fiatalkori elbeszélésekben a párbeszéd elharapott mondatai a legizgalmasabbak. Tovább élnek az olvasó tudatában, érezni lehet, hogy a történetnek egészen más kifutása is lehet, az életet a véletlenek uralják.

Krúdy hősei vidéki fogadóknak üldögélnek az árnyékot adó fa oltalma alatt, hogy gasztronómiai élvezeteknek hódoljanak, miközben a kocsis a lovakat csutakolja. Indulniuk kell lassacskán, hiszen a Balaton északi részén már kiforrtta magát az új bor. Mándynál a sült krumpli és a paradicsomleves az élvezetek teteje, s az öreg Miska Gáborral kapálni indul. De kettejük kapcsolatában van valami családi jó érzés, amelyet Krúdy hősei csak álmukban találnak meg. Ez a különbség. Különbség? Hiszen a valóság és az álom a lét egyformán átélhető két dimenziója. A valóság is lehet álom, az álom is valóság.

A varázslatok azonban csalókák. „Hagyj el, ó reményesség, hagyj el engemet”, sóhajthatná az Esti Hírek verspályázatának második díjasa, Szabó, a gabonaügynök, aki egyetlen napig hősnek látszott. Róla beszéltek a kártyaasztalnál, a bodorodó szivarfüstben, bekeretezett versét kézzől-kézre adják, s amikor karján hitvesével megjelenik, a vendéglős virágcsokorral várja őket. A házaspár lakásában a vers bekeretezve lóg a falon, mint egy trófea, az asszony költemények írására biztatja férjét. Szabó ír a vendéglős szeparejében, félrevonulva, merített papírra ír és ír. Aztán elküldi a paksamétát a lapnak.

Közben nyakára hágnak a díjak, az asszony is egyre fanyarabbul nézi férje munkálkodását. Egy szép nap vaskos boríték érkezik. A versek vannak benne, rövid levélkével körítve: nem elég tehetséges, ki kell formia magát. Szabó úr egy fiókba süllyeszti a küldeményt. Tudja, az a fiók nem nyílik ki többé.

S egy remek befejezés (Mándy a befejezéseknél is nagymestere volt): lement a kávéházba és nagy tervére, a verses regényre gondolt. De már nem volt kedve folytatni. Tétován keringett az

asztalok között. Megállt a kártyázók mögött. Figyelte őket, aztán megszólalt: „Beszállok. Kérek lapokat.”

Az ünnepnek vége. Jönnek a hétköznapok.

(Krúdy Zsuzsa: *Apám, Szindbád*. Mandorlaház Könyvkiadó — Márai Sándor: *A teljes Napló 1964–1966*. Helikon — Mándy Iván: *Ma este Gizi énekel*. Argumentum, Budapest, 2013)

RÓNAY LÁSZLÓ

BORBÉLY SZILÁRD: NINCSTELENEK Már elment a Mesijás?

Az év egyik, ha nem a legfontosabb könyve Borbély Szilárd *Nincstelenek* című regénye. Ez még annál is merészebb kijelentés, mint amilyenek elsöre hangzik. Végére Márai lappangó önéletrajzírása (*Hallgatni akartam*), az új Esterházy-regény, Krasznahorkai friss elbeszéléskötete, Térey Mollja vagy éppen György Péter *Állatkert Kolozsváron* című kötete is a 2013-as év termése.

Borbély többszörösen szokatlan útját választotta regénye befogadási folyamatának. Nemcsak maga írta — erősen orientáló jelleggel — kötete fülszövegét, hanem néhány héttel regénye megjelenése után *Egy elveszett nyelv* címmel terjedelmes (és remek!) esszét közölt az Élet és Irodalomban, amely műve keletkezéstörténetéről, alkotói szándékairól, és ilyen módon műve értelmezési lehetőségeiről szólt. Az önflektálás ritka, mégis nagyon helyénvaló példája az utóbbi, amelyet egyfajta beavatási szertartásnak is láthatunk. Az író eljárása indokolt: olyan világba vezet olvasóját, amelynek részleteit sem ismerheti a befogadó.

A huszadik század második fele magyar paraszti világának ábrázolása sokkoló és döbbenetes erejű a *Nincstelenek*ben. Bár a kortársak közül Kiss Ottó és Grecsó Krisztián regényeikben tettek lépéseket ennek a világnak a felfedezése irányába, bizonyára az írói alapanyaguk, személyes sorsuk különbözősége is magyarázza, hogy a Borbély megjelenítette mélyrétegekről az ő prózájuk nem tud.

A regény első lapján minden magyarázat nélkül huszonhat prímszámot találunk növekvő számsorrendben 1-től 101-ig. Hogy mi végre kerültek ide, már a szöveg harmadik mondatában és egyben második sorában értelmet nyer. A feltűnően rövid mondatok a regényszöveg egészét jellemzik, ám a textus dísztelenségének ez csak egyik attribútuma. A prímszámok csak eggyel és önmagukkal oszthatóak (2, 3, 5, 7), amelyek Borbély felfogásában szereplői magányosságát jelképezik. Az anya és fia között huszonhárom év a korkülönbség (prímszám), ami egyszerre je-

lenti a leküzdhetetlen távolságot a két ember között, a megértés hiányát, és valójában a személyiségnek azt a magára és magába zártságát, amely kizárólag a magány fogalmával írható le.

Az észak-magyarországi, istenháta mögötti paraszti környezetben játszódó családtörténetet az elbeszélő fiú szemszögéből látjuk, akinek ösztönös valóságérzékelése és látásmódja pontossága előtt a maga meztelenségében mutatkozik meg az erőszakos, a saját belső szabályai szerint működő világ. Legfőbb jellemzője ennek a túlélés kényszeréből is következő kegyetlenség, a szigorú hierarchia, az érzelemmentesség és a mindennapok — ebben a miliójában magától értetődő — durvasága. Az elbeszélő családjából való kiszakadásának története egyben a regény, amelyet önéletrajzi fikciónak nevezett a szerző. A regényvilág referenciáit magunk mögött hagyva — kívül helyezkedve a szövegen — azt a kulturális migránst (Borbély idézett esszéjében saját magát nevezte így) kell látnunk az íróban, akivé felnőttként lett. Nagy utat tett meg ezért a regénybeli kisfiú. Családjá közties helyzete (az anyja folyton jelzi: „Mi nem vagyunk parasztok”) már a kiindulópontot is bizonytalanná teszi, ha arra a kérdésre igyekeznénk válaszolni: honnan hova jutott az elbeszélő. A falu nem fogadta be őket, és a család is különállását hangsúlyozta mikrokörnyezetétől. Ebben a világban semmi nem működik rendesen, szereplői egymás ellen élnek. A család nem illeszkedik környezetébe. Az apa nem kap munkát, a gyerekeket kiközösítik, az anya alig titkolja felsőbbrendűségi érzését. Odahaza az asszony esténtként imádkozik, miközben a létező szocializmus bornírtsága veszi őket körbe, párttitkárral, kulákgyűlölő téveszelnökkel. (A szent és a profán különös elegye ez a világ.) A kommunista dogmákat emésztetlenül bőfögik vissza a rendszer kedvezményezettjei, ha éppen taposni támad kedvük az alattuk állókon. A körkép ezzel nem teljes: a szülők házassága romokban hever, az anya öngyilkosságának lehetőségével zsarolja gyerekeit (több ez, mint pusztá fenyegetés), a legkisebb gyerek tizenhárom (prím szám!) hónapos korában meghal. Az apa kiközösítettségét testvérei teszik teljessé, akik zabigyerekeknek könyvelik el, akinek mint ilyennek, nincs köztük helye. Az a tény, hogy apja egy zsidó ember lehet, pária sorba taszítja vér szerintinek gondolt öccsei és bátyjai körében.

A nincstelenség szavunk a létige tagadásából származik, és nyelvünk egyik sajátossága, hogy a van szavunkból nem képezhető e szónak az ellentétpárja. A szavak szintjén — képzavarral élve — prím számának nevezhető a nincstelenség kifejezés. Vagy megengedőbb megfogalmazásban olyan páratlan szónak, amely akár már matematikai értelemben is rendelkezik jelentéssel.

A birtokosok szavunk fogalmi szinten ellentéte a nincstelenségnek, de a morfológia szintjén e kettőnek semmi köze egymáshoz. „Mit jelent a birtoklás és mit jelent a nincstelenség?” — hangzik el a kötet fülszövegének utolsó mondatában a válasz nélkül maradt kérdés.

„Amiről hallgatunk, az nincs” — olvasható a regény elején azzal az anyai idézettel megtámogatva, hogy: „A parasztok nagyon tudnak hallgatni (...).” Alig merünk belegondolni, micsoda ellentét feszül a hagyományok és a felfogások között. A karteziánus alapokra épülő világgépünkben Wittgenstein jelölte ki a szótlanág határvonalát az „Amiről nem tudunk beszélni, arról hallgatni kell” iránymutatásával. A pogány hagyományokból épülő paraszti gondolkodásmód ellenben akkor is lakatot tesz az ember szájára, ha van és lenne szó a dolgok néven nevezésére. Borbély Szilárd alighanem korszakos regénye innen nézve is értelmezi a nincstelenség és a birtoklás fogalmait. (*Kalligram*, Pozsony, 2013)

BOD PÉTER

BÁTHORI CSABA: ELEMI SZONETTEK

Báthori Csaba szonettjei mögött Ikarosz és Orpheusz sziluettje lebeg, de a melankólia angyala is átjárja az árnyaktól kísért(ett) sorokat. Mellettk felbukkan még Herkules, Sziszüphosz, Dávid, Kháron, Mózes, Zeusz, Narkisszosz, Odüsszeusz, Kassiopeia, Jeremiás, Kasszandra alakja is, de jelenlétük nem veszi át az uralmat a kötet felett, és az általuk előidézett klasszicizáló jelleg sem nehezedik rá a mintegy kétszáz versre. A három ciklusba (*Ikarosz leszáll*, *Orpheusz felkerül*, *Melankólia*) rendezett anyag „elemisége” ugyanis egy rendkívül homogén szövegtérből fakad, amely nem csupán az említett mitikus-biblikus szféra időtlenségét, illetve a kulturális emlékezet letűnt korszakait oldja egybe a szerző hétköznapijainak jelené(sei)vel, hanem az írás folyamatának pillanatnyi örökkévalóságát is.

Olyan csöndmag körül keringenek tehát a szonettek többszólamú, emelkedő-ereszkedő dallamvezetésű *hang-égitestjei*, amely sosem hasadhat meg. Hiszen csak körülírni lehet azokat az elmosódott, félálomszerű képzeteket, amelyek a költő szavaiban — semmivé foszló tűnékenységükkel — öltének testet, s amelyek többek közt Novalis éjszakai himnuszait visszhangozzák. „Ez a mély sötét gödör mindent elnyelt, s ő belenéz, nyugodt és mozdulatlan, kavargás nélküli feketeség mered előtte, feneketlen és végtelen éjszakai mélység. Belenéz, s az úr nem is vonzza, nem is húzza, éppoly kevésbé, ahogy nem riasztja el,

nem fél tőle, nem örül neki, nem kéjeleg benne, nem akar túl lenni rajta, nem vágyódik utána, csak belenéz és szomorú és szomorú” — írja Hamvas Béla a *Babérligetkönyv* lapjain, *Melankólia* című esszéjében; valahogy így képzelhetjük el az *Elemi szonettek* lírai elbeszélőjének tekintetét is.

Fájdalom és megszkokás, szorongás és öröm, szégyen és vigasz, mámor és undor tükröződik egyszerre ebben a tekintetben, szinte szétválaszthatatlanul, mégsem válik semlegessé a látvány. Ahány vers, annyiféle nézőpont és hangulat, alkotói akarat. „Megfoghatatlan / vagy, amíg ki nem válsz a zürzavarból.” — szól a *Mikorra nem vagy* egyik hangfoszlánya, amely a kiválás mozzanatát foglalja magában. Az ikaroszi elemelkedés és az orpheuszi alászállás éppen a kiválás kísérletének kudarcát példázza, Báthori azonban bátran vállalja a bensővé tett magasság és mélység bejárásának bukással járó kockázatát, ezzel együtt pedig a művészet „megsokszorozott erejébe” vetett hit, a kozmikus távlatokat nyitó költészet képviselését is. „Zuhanva / is égitestekről mesél napestig // Ikarosz, a pontról, hol összeér / a fény és a sötétség, a magasság / és a mélység, és ahol — fent — felér // egy apró fájdalom a nagy gyönyörrel, — / hol még a bánat s a félelem is mer, / s az éjszaka megint reggelre vált át.”

A versek pátoszatát enyhítő ironikus felhangok itt-ott idézőjelbe teszik, a paradoxonokra épülő gondolatmenetek relativizálják a szonettek szentenciózus kitételeit, alapvetően mégis egy emelkedett, bölcselkedő hangvételt lesz a meghatározó, amely azonban nem ér(het)i el a lélek súlytalan éteriségét. Mert a szív nehézkedésének kitett lázadó szellem újra meg újra kibillen a lét ideiglenes egyensúlyából, hogy megismételje az érzékekbe vésett ősképek megelevenedett végétét. „Orpheusz még / a halált is túl tudta énekelni, — / de mi már őt hordjuk, a zene csendjét. // Ami szó nélkül elfogy, betelni csak az tud. Ma a némaság s a dallam / egy házban lakik és felfoghatatlan.” Alaktalan érzések, derűs-borús látomások, *viselés és vallomás* közötti átváltozások kavarnak ebben a szerelemtől és elmúlástól ihletett hallhatatlan dallamban, miközben a láthatatlan röppálya íve is kirajzolódik a mindennapok kioltódó világ(osság)ában.

„Szökdősní, világból világba járni / nincsen szárnya többé a keserűségnek, / — egyetlen nesz, maga a csend, akármí / elszólíthat már, akár az öröklét!...” Az első, evokációnak is felfogható szonett (*Kérés ehhez a szonetthez*) szép napokat esdeklő kérése már a későbbi versek halálba hajló hívását is megszólaltatja: „...kettőnek adj világot egy gyufáról: / annak, ki bízik, s annak, ki leszámolt / már minden bizalommal s minden áldott / nap oda röpöppen a madarakkal, / hol korábban szü-

lettek meg a dolgok / és később halnak meg, mint e fanyar dal.” Szilágyi Domokos szavaival élve az *újrakezdődő múltás és a szüntelen indulás megszelídítetlen árnyai* lépnek az *Elemi szonettek* parttalannak tűnő szövegfolyamába: Szabó Lőrinc (*Semmit egészen*), Tóth Árpád (*Tartózkodó félelem*) vagy József Attila (*Melankólia XIII*) árnyéka is feltűnik, de említhetjük Rilket, Shakespeare-t, Vladimir Holant vagy éppen Hölderlint is. Utóbbi egyik kései versében *Mnémoszüné* (a művészetek istennője a görög mitológiában és egyben az alvilág emlékezetet csobogó forrása is) éji folyóját idézi fel: „...vonnak a fogoly / elemek és a föld / ősi törvényei. S mindörökké / a határtalanba tart a vágy. De túl sokat / kell elbírnunk. S szükséges a hűség. / Mégsem kívánunk előre-hátra / tekinteni. Csak ringatózni, mint / a tenger ingó csónakán” (Kálnoky László fordítása). Báthori Csaba lírai éneje ebbe a sötét vízbe tekint bele. Nézi az elemek, a napok, az emlékek, az álmok, a szerelmek vonulását. *Mnémoszüné* visszanéz rá. És szomorú és szomorú... (*Napkút Kiadó*, Budapest, 2013)

PAPP MÁTÉ

BOZÓK FERENC: KÖLTŐI BUDAPEST, BUDAPEST KÖLTŐI; KORTÁRSALGÓ

Bozók Ferenc ötvenhét mai magyar költő ötvenhét versét közölte a *Költői Budapest, Budapest költői* című antológiában. A szerkesztői munka mellett a kötet előszavát is ő írta. Itt van a kezem ügyében két korábban szerkesztett, Budapestről szóló versantológia. Az egyik rögtön a második világháború után jelent meg, Kővágó József, az akkori kisgazda polgármester írta hozzá az előszót, Rubinyi Mózes állította össze a szöveganyagot, aki a maga korában jó nevű irodalomtörténésznek számított. A másik Budapest-antológia a hatvanas években jelent meg, ez a Komlós Aladár által szerkesztett *Verses Budapest*. Ha összehasonlítom a korábbi két antológiát a Bozók Ferenc által szerkesztett antológiával, szembeszökő, hogy mennyire elszomorodtak a Budapestet köszöntő, a Budapestet megidéző versek. A 19. században Budapestről verset írni valamiféle költői ünnep volt. Volt valamiféle költői magaslata, pátosza. Pestből és Budából, egy leginkább német nyelvű, elhanyagolt városból az akkori Magyarország fővárosa lett, tele lendülettel, energiával, erővel és szellemmel. Ez magasröptű élményt kínált mindenkinek, aki Budapestről írt. Szinte minden versnek volt valami ódai hangja. A későbbi versekben ez fakulni kezdett, majd Bozók Ferenc mai antológiájában a versek többsége inkább nosztalgikus, fájdalmas. A mai költők valami olyan Budapestről beszélnek, ami elveszett,

megfakult vagy megromlott. Ez alapvetően tükrözi is azokat a hangulatokat, élményeket, melyeket érzünk Budapestet járva. Ha a Várból vagy a Halászbástyából letekintek, még találok valami költőit a város panorámájában. Megsejtek valamit abból, hogy milyen lehetett, vagy milyennek kellene lennie fővárosunknak. Az elmúlt húsz évben sokat jártam más közép európai városokban is, Krakkóban, Varsóban, Prágában és sorolhatnám. Ezekhez a városokhoz képest Budapest ma piszkos, megfakult és kínosan szegényes. A Bozók Ferenc által válogatott antológiában a mai költői hangot is adnak ennek a tapasztalatnak. A korábbi antológiákhoz viszonyítva lehangolttabbak a Budapestről szóló versek. Korábban ódák születtek Budapestről, Bozók Ferenc mai antológiájában inkább „elégiákat és panaszdalokat” olvashatunk. Fájdalmas számomra erről beszélni, hiszen én Budapesten születtem és itt töltöttem az életemet.

Bozók Ferenc másik, szintén az Ünnepi Könyvhétre megjelent kötete a *Kortársalgó (Beszélgetések 21. századi magyar költőkkel)* című interjúkötet, melyben a szerző huszonhat kortárs költővel készített interjú szerepelnek. Ezekből a beszélgetésekből kirajzolódik több olyan problémakör, melyekkel a magyar irodalom már régóta küszködik. A kötet egyik sarokpontja a múlt folytatásának kérdése, vagyis az, hogy mennyiben folytatható a magyar költői hagyomány és mennyiben kezdődik valami egészen új. A kötetben markánsan hangot kapó másik kérdés a műhelyek kérdése. Vannak-e irodalmi műhelyek, ha igen, hogyan működnek, van-e köztük átjárhatóság? Harmadik sarokpont az irodalom világán belül tapasztalható ellentétek kérdésköre, azaz a megosztottság. Fájdalmas személyes tapasztalataim vannak ez ügyben. A két nagy író tábor, amelyeket szándékosan nem nevezek meg, már szinte egyáltalán nem olvassa egymást. Inkább mítoszok keringenek az ellenséges tábor íróiról. Ezt a témát néhány éve, a Tokaji Író táborban is behoztam a polémiába. Beszédem után odajött hozzám egy kolléga, és azt mondta, hogy vannak olyan írók, akiket nem megbékíteni kellene, hanem kiirtani.

Nos, ilyen közállapotok közepette üdítő könyv a Bozók Ferencé, mert ő egy könyvbe tudta szólítani a különböző táborok képviselőit. Beszélgetőkönyve túl szeretett volna lépni a már említett negatív mítoszokon és jobbra sikerült is neki. Átjárókat és hidakat keresett és talált is az ellenséges, vagy ellenségesnek képzelt, mitizált alkotók és életpályák között. Gyakran nincs is akkora ellenségeskedés, amekkorát a rafinált irodalompolitikai szándék időnként feltételez vagy belemagyaráz. A magyar irodalomnak is vannak ügyeletes hordószónokai, akik ezeket a mítoszokat teremtik és életben tartják. Bozók Ferenc igyeke-

zett átlépni a hordószónokokon és tenni valamit a magyar irodalom szellemiségének egysége felé, vagy legalább az egymás iránti tolerancia, elfogadás felé. Kiváló helye van a magyar irodalomnak az európai mezőnyben, megítélésem szerint viszont mégsem vagyunk annyira sokan és annyira erősek, hogy két magyar irodalom legyen, vagy akár három, négy. Bozók Ferenc egy könyvbe tudta terelni a moderneket és a hagyományos líra képviselőit.

Érdeklődéssel figyeltem, kik azok a közelmúltbeli költők, akikre Bozók Ferenc beszélgetőpartnerei a legtöbbet visszahivatkoznak. A tengernyi sok hivatkozásból három név emelkedik ki: Weöres Sándor, Pilinszky János és Nemes Nagy Ágnes. Bozók Ferenc a piarista hivatását a piarista szellemiségtől nem idegen tágassággal és nyitottsággal éli meg. Ez a piarista szellemiség átüt az interjúkon. Ennek bizonyosságaként idézem Bozók Ferenc néhány mondatát, melyet a fiatal, moldovai csángó származású költővel: Jancu Laurával készített interjújában olvastam: „Én úgy éltem meg a teológiai éveket, mint amelyek az embert össze is török egyfelől, másfelől viszont adnak egy tudatosabb rálátást a saját világnézetére. Magam is egy falusi, folklorisztikus vallásosságból indultam, és egy elméletibb, bölcseletibb vallásosságra jutottam. Ez természetes módon megtöri az embert, és kisebb-nagyobb válságokat eredményez. Istent olykor darabokra szedjük, de vajon, össze tudjuk-e rakni.” Ezt azért idéztem, mert sok helyen átüt ez a fajta attitűd. Bozók Ferenc nemcsak a beszélgetőtársait faggatja, hanem önmagát is. Önmagának is feltesz kérdéseket és nem bújik ki a válaszadás felelőssége alól. Nemcsak „kortársalgás” ez a könyv, hanem igen őszinte önvallomás is. (*Antológia Kiadó, Lakitelek, 2013; Hét Krajcár Kiadó, Budapest, 2013*)

POMOGÁTS BÉLA

SZABÓ FERENC: KRISZTUS ÉS EGYHÁZA PÁZMÁNY PÉTER ÉLETMŰVÉBEN

Igen örvendetes, hogy Szabó Ferenc újabb értékes monográfiával gazdagítja a hazai Pázmány-kutatást nemrég megjelent művével, mely Pázmány Péter krisztológiájáról és egyháztanáról nyújt alapos teológiai elemzést és értékelést. Mint ismeretes, a szerző több mint három évtizede foglalkozik Pázmány életművének teológiai feldolgozásával, melynek eredményeit számos kiváló szakcikkében, tanulmányában, illetve monográfiában tette közzé az elmúlt években. Most megjelent kötete szervesen kapcsolódik *A teológus Pázmány, A grazi „theologia scholastica” Pázmány művében* című monográfiájához (Róma,

1990). Míg e korábbi munkájában Szabó Ferenc elsősorban a jezsuita teológus hitelemzésének és kegyelemtani nézeteinek az elemzésére összpontosított, újabb monográfiáját Pázmány krisztológiai és ekkleziológiai nézetei bemutatásának szenteli, immár nemcsak a grazi skolasztikus évek és Szent Tamás *Summa theologiae* kommentálásának tükrében, hanem az egész irodalmi-teológiai életművet szem előtt tartva. Amint a szerző maga is utal rá, két monográfiája szerves összekapcsolódását irodalmilag az is jelzi, hogy ugyanazt a gyönyörű „Krisztus-himnusz”-t, azaz a *De Incarnatione Verbi* traktátus bevezetésének szánt Pázmány-szöveget helyezte korábbi művének epilógusába és a most megjelent könyve krisztológiai részének az élére.

A krisztológiai-ekkleziológiai monográfia első nagy részében Szabó Ferenc vázolja a Pázmány-életmű koordináta-rendszerét: a jezsuita teológus teológiai fejlődésének ívét, teológiai gondolkodásmódjának és módszerének a jellemzőit, mestereinek hatását és forrásainak szellemi térképét, valamint általában a kortárs filozófiai-teológiai áramlatokat. Ezen alapos bevezetés után a mű második fő részében lát hozzá Pázmány krisztológiai tanításának az elemzéséhez, kronológiai sorrendben tárgyalva a téma szempontjából releváns írásokat. Először részletesen elemzi Pázmány grazi Tamás-kommentárját, melyet a jezsuita teológus a skolasztikus teológia keretében írt az Ige megtestesüléséről. A hitelemzés kegyelemtanához hasonlóan, Szabó Ferenc e skolasztikus-dogmatikus krisztológiáról is kimutatja, hogy szilárd alapját képezi a későbbi szotériológiai-krisztológiai tárgyú írásoknak és beszédeknek, melyek az apologetikus és az igehirdetői tevékenység során születtek. Pázmány skolasztikus krisztológiájának a bemutatásához a szerző nélkülözhetetlennek tartja egyrészt a legfontosabb dogmatörténeti előzmények: Ágoston, Anselm, Aquinói Szent Tamás krisztológiai nézeteinek, valamint a Khalkedóni dogmának az ismertetését. A Tamás-kommentár kapcsán kifejtett Pázmány-féle krisztológiai álláspontot úgy elemzi, hogy folyamatosan összeveti az Angyal doktor, Duns Scotus, valamint a kortárs teológusok nézeteivel, akik közül döntőnek bizonyul Suárez hatása. Az elemzés során kimutatja, hogy a grazi jezsuita viszonylagos eredetisége, azaz a szabadon vitatható kérdésekben képviselt nézeteinek jövőbe mutató sajátossága főként három dologban mutatkozik meg: az elégtel- adással kapcsolatos kritikái észrevételeiben, az inkarnáció eseménye változásként értelmezhetőségének kérdésében és Krisztus abszolút primátusának hangsúlyozásában, mely a megtestesülés motívumára irányuló kérdés megválaszolását

is meghatározza. A szerző rávilágít arra, hogy a tanár Pázmány kiegyensúlyozott középutat keres a tomista és a skotista álláspont között, úgy tartja magát Tamás megoldásához — a megtestesülés tényleges célja a Szentírás szerint a mi megváltásunk —, hogy Suárezhez hasonlóan módosított formában integrálja Duns Scotus szemléletmódjának bizonyos elemeit is. Ennek eredményeként fogalmazza meg téziséit, miszerint az inkarnáció közvetlen és elsődleges célja a bűnös ember megváltása, távolabbi és végső célja azonban maga Krisztus, mindenek összefoglalása Krisztus fősége alatt, illetve Krisztus dicsősége. Meggyőzőnek látszik a szerző azon meglátása, hogy az esetleges egyenetlenségek a tomista és a skotista nézetek összeegyeztetése során azért tapasztalható a *De Incarnatione Verbi* traktátusban, mert Pázmány fiatal jezsuita tanárként még erősebben ragaszkodott Tamás véleményéhez, ám a későbbiekben főpapként már szabadabban azonosulhatott Scotus, illetve Suárez álláspontjával. Erről tanúskodnak a traktátushoz írt későbbi széljegyzetei, melyek megkülönböztetés nélkül kerültek bele az összkiadás szövegébe.

Szabó Ferenc elemzése mentén izgalmas végiggondolni Pázmány szubtilis teológiai érveit. Különösen is érdekes tekintélyi argumentumként a Trentói zsinat megfogalmazására történő hivatkozása, melynek értelmében a megigazulásunk végső cél-oka az örök élet mellett Isten és Krisztus dicsősége. Szabó Ferenc közbeiktatott „kiterő” fejezetekben, majd a kötetet záró értékelő és összegző fejezetben nagyon helyesen rámutat arra, hogy ez a szemléletmód milyen rokonságot mutat Szent Ambrus és a keleti-görög teológiai tradíció gondolkodásmódjával, illetve hogyan elővételezi a huszadik század megújuló katolikus krisztológiájának tágas látószögét, melyet P. Teilhard de Chardin, G. Martelet vagy K. Rahner teológiájában láthatunk. A monográfia értékét növeli az a tény, hogy a szerző nemcsak a megelőző teológiai hagyományhoz vagy a kortárs krisztológiai nézetekhez képest helyezi el és értelmezi Pázmány álláspontját, hanem a későbbi fejlődés és a 20. századi megújulás, illetve a mai krisztológiai kérdések tükrében is értékeli a grazi jezsuita tanár teljesítményét. A kapcsolódási pontok kimutatására és a sokoldalú teológiai történeti értékelés elvégzésére a szerző bátran vállalkozhatott, hiszen sok évtizedes tudományos kutatásai a krisztológiai kérdések területén, melyet publikációs listája is jól tanúsít, kellő fölkészültséget biztosítottak számára Pázmány krisztológiájának árnyalt és teológiai történetileg széles perspektívájú értékelésére.

Mivel a fiatal jezsuita tanár a grazi évek alatt nem jutott el a *Summa theologiae* szotériológiai ré-

szének kommentálásáig, ezért Szabó Ferenc első sorban a *Kalauz* alapján tárgyalja Pázmány megváltástani nézeteit. Ennek középpontjában annak bizonyítása áll, hogy a reformátorokkal vitatkozó főpap a Trentói zsinat határozataira támaszkodva sikeresen hatástalanítja azt a protestáns vádat, mely szerint a pápisták önmegigazítást és így végső soron önmegváltást vallanak. Pázmány ismételtelen leszögezi, hogy katolikus tanítás szerint Krisztus érdeméből és megváltásának erejéből adatik nekünk ingyenesen a megigazulás és az, hogy Krisztus kegyelmével együttműködve érdemeket szerezhetünk. Érthető módon a *Kalauz* nem első sorban magával a krisztusi megváltói mű mibenlétével, a megváltás objektív dimenziójával foglalkozik, mint inkább a krisztusi megváltásban való részesedésünk szubjektív-egzisztenciális mikéntjével. A krisztológiai részt lezáró fejezetben a Szabó Ferenc Pázmány prédikációinak tükrében vizsgálja a jezsuita főpap gondolatait Krisztus megtestesülésének, nevének, megváltó szenvedésének, kereszthalálának, föltámadásának és a Szentlélek elküldésének misztériumáról. A Jézusról szóló ígéhirdetés vizsgálata bepillantást enged Pázmány lelkiességének mélységeibe, Jézussal való személyes és egzisztenciális kapcsolatába, imaéletébe, melyet éppúgy meghatároznak a Krisztus abszolút főségéről szóló újszövetségi Krisztus-himnuszok, mint Szent Bernát jegyesi misztikájának bensősége és Loyolai Szent Ignác lelkigyakorlatainak elmélkedései. E spirituális és ígéhirdetői látószögű fejezet szépen kiegészíti a skolasztikus és az apologetikus művek absztrakt és polemizáló fejtegetéseit Krisztus személyéről és megváltói művéről.

Szabó Ferenc monográfiájának harmadik részében tárgyalja Pázmány ekkléziológiáját a „Krisztus igaz egyháza” cím alatt. A szerző ismét az egész életmű tükrében, a Bellarmin Szent Róbert egyháztanának védelmében írt *Diatriba Theologica* (1602) című korai értekezéstől a *Kalauz* (1613) terjedelmes ekkléziológiai fejtegetésein keresztül a *Szentírásról és az Anyaszentegyházról* című kései rövid összefoglaló könyvig („ikerkönyv”, 1626) bezárólag, kronológiai rendben haladva vizsgálja Pázmány Péter egyháztani nézeteit, nagymértékben támaszkodva Öry Miklós kutatási eredményeire is. Ezen a területen végig meghatározó a protestáns felfogással erőteljesen vitatkozó, védekező és támadó kontroverz jelleg, melynek középpontjában annak bizonyítása áll, hogy Krisztus igaz egyháza a földön a római egyházban található. E főszálhoz szorosan kapcsolódik és a bizonyításhoz elengedhetetlen feltételnek mutatkozik az egyház, a tradíció és a Szentírás kapcsolatának tisztázása a reformatori *sola scriptura* elvvel szemben. Mind a mai napi

tanulságosak Pázmánynak az egyház jegyeire, valamint a Szentírás és a tradíció viszonyára vonatkozó megfontolásai, annál is inkább, mert — amint a szerző helyesen kiemeli — olyan kérdérről van szó ez utóbbi esetben, melynek megvitatása ma is az ökumenikus párbeszéd egyik lényegi témája, azzal együtt, hogy a II. Vatikáni zsinat *Dei verbum* konstitúciója rögzítette a Szentírás–Tradíció–Magiszterium viszonyrendszerének katolikus értelmezési alapelveit. Öry és Galeota kutatási eredményeit követve Szabó Ferenc rámutat Pázmány egyháztani felfogásának sajátos hangsúlyaira, melyek különbséget jelentenek Bellarminoéhoz képest. Ez egyrészt abban ragadható meg, hogy Pázmány az egyháztagság meghatározásának elemei közé Suárezhez hasonlóan felveszi az isteni hit mozzanatát is a külső kötelek mellé; másrészt nem említi a definícióban a pápát, s az egyház jegyeinek a tárgyalása során is eltekint a pápai primátus tárgyalásától, illetve alárendelt szerepet szán neki az egyház apostolisága és egysége megőrzésében. Ha Pázmány krisztológiájának teológiatörténeti elhelyezésében és értékelésében első sorban J. Dupuis, P. Teilhard de Charden, K. Rahner és G. Martelet a mértékadóak a szerző számára, akkor Pázmány ekkléziológiai nézeteinek retrospektív értékelésében a II. Vatikáni zsinat egyháztana (különösen a *Lumen gentium* konstitúció), H. de Lubac és Y. Congar ekkléziológiája jelentik a meghatározó iránypontot és mércét.

Az összegző értékeléseket tartalmazó záró fejezetben a krisztológiai és ekkléziológiai szempontok mellett megjelenik az ökumenikus távlat is. A szerző hangsúlyozza, hogy a Pázmány által vitatott kérdések egy jó része még ma is megoldatlan, és Sesboüé nyomán vallja, hogy az ökumenikus párbeszédben azokat a konvergenciapontokat kell keresni, ahol a felekezeti egyoldalúságokat levette közösen meg lehet nyílni a teljesebb igazság felé. (*L'Harmattan*, Budapest, 2012)

PUSKÁS ATTILA

CIGÁNYÉLET

A vékony kis kötet szerzői romákkal foglalkozó személyek, van köztük cigány zenész, író-képzőművész, prostituáltakat felkaroló szakember, szociális munkás, börtönbüntetésüket töltő elítélteket rendszeresen látogató festőművész. Vallomásaikban nem szépíteni akarják a valóságot, hanem bemutatni a cigány világ sokszínűségét, annak azt a szeletét, mellyel munkájuk során találkoznak.

Balogh Elemér cigánymuzsikus egy nem roma kislány sorsán keresztül mutatja be, mit jelent kirekesztettnek lenni: a gyermek szülei sze-

gények, ezért gyakran közösitik ki őt az iskolában jobb módú társai. Egy élete során rengeteg szenvedésen keresztülment idős cigányasszony, Rózsai néni pedig sorsába beletörődve vallja: „Mi mindig csak másodikkak leszünk ebben az országban... Mi csak alárendeltek lehetünk, sosem vagyunk egy vonalban.” Balogh Elemér tapasztalatai szerint Rózsai néni diagnózisa reális: Magyarország a cigányoknak az élet minden területén legalább kétszer olyan jól kell teljesíteniük, hogy ugyanannyi elismerést kapjanak, mint nem roma honfitársaik.

Csapó Emma a Kiút Veled Egyesület elnökeként évtizedek óta foglalkozik roma prostituáltakkal. Nem szépíti a valóságot, elismeri, hogy csak nagyon kevés utcalányt tudnak rávenni arra, hogy hagyjanak fel az ősi mesterséggel, s közülük szinte nincs egyetlen sem, akinek felhőtlen lenne utána az élete. Az esetek többségében a pénztelenség, a kilátástalannak látszó jövő, a szeretetnélküli környezet teszi a roma lányokat utcalánnyá. „Ki vagyunk éhezve a szeretetre, elég egy férfinak egy kedves szava és mi mindent odaadunk neki. Pár percig emberszámba vesz minket” — olvasható egy volt prostituált, Anna vallomásában. Anna sokáig Istent okolta tragikus életéért, gyakran gondolt öngyilkosságra, s perlekedett az Úrral: „Miért hagyod, ha vagy, hogy így éljek? Miért engeded meg ezt a rengeteg szenvedést?” A végül jó útra tért Anna ma már tudja, hogy Isten azt akarta, „én válaszszak a jó és a rossz között”. A Csapó Emma vezette Kiút befogadja a sokat szenvedett, de a kegyelemben bízó lányokat, a csellengő, senkinek nem kellő gyerekeket. Ami legjobban segíthet, az Istenhez való odafordulás, a hit abban, hogy az Úr számára nincs elveszett lélek.

Tarnóczy Mária szociális munkás figyelmeztet, hogy milyen veszélyeket rejt magában a cigányokkal szembeni negatív általánosítás, ami növeli a kitaszítottság és a magára hagyottság érzetét. „A munkahelyről való kirekesztettség, az iskolából való látens kiközösítés. A bűnöző életmódot folytató cigányokkal egy kalap alá veszik az egész cigányságot — ennek rendszeres megélése miatt a reménytelenség mint alapérzés adatik számukra.” A keresztény egyházak szerepvállalását illetően Tarnóczy Mária munkája során úgy tapasztalta, hogy segítséget csak azoktól a hívőktől remélhetnek, akik az irgalmas szamaritanus lelkiségével élik meg a hitüket, és az egyházköziség többségének ellenszenvé ellenére is hajlandók segítő kezet nyújtani cigány testvéreiknek. Bár a krisztusi tanítás lényegéhez tartozik,

hogy az erősebbnek kötelessége segítenie a gyengébbet, ez csak akkor lehetséges, ha mindenki túllép vélt vagy valós sérelmein. Csapó Emma nem titkolja, hogy egészen másmilyen lett a cigányokkal való viszonyának a minősége, amikor már nem munkaköri kötelességből, hanem saját lelkiismerete szavára kereste fel őket. Ekkor vált egyértelművé számára, hogy „belső szeszettésüket csak Jézus tudja meggyógyítani”.

Zámbó Attila festőművész névrokonának, Zámbó Gábor nyíregyházi cigány festőnek az életét mutatja be, kiemelve, hogy mekkora boldogság önmagában a művészet. A szegénységben, de Istentől kapott művészi küldetésének élő Zámbó Gábor „megelégszik szegénységével. Családjával, néhány farostlemezzel meg pár tubus festékkel, néha kis munkával, hogy ne haljon éhen... A cigányfestő, aki fényt visz környezete sötét bugyraiba.” A börtönmissziós munkát is végző Zámbó Attila számára döbbenetes élmény, amikor látja, hogy egy megtért bűnöző alig tud valamit kezdeni csodálatos élményével, mert a társadalomtól hosszú büntetést kapott, az egyház pedig sokat ígér, de csak keveset tud adni, holott ott van már az új élet lehetősége az emberben, de ennek kibontakoztatásához rengeteg lelki törődésre, gondoskodásra lenne szükség.

Sipos Gyula író és festőművész, a Szeretet Földje vezetője nem kíván a szerezcsenmosdatás hibájába esni, tényként állapítva meg, hogy mindkét fél — cigány magyar, illetve nem roma magyar — a végtelenségig tudná sorolni az egymáson esett sérelmeket, de ez nem vezet sehová. A kérdés az, hogy „engedjük-e, hogy a bűnök, hibák, sérelmek miatt végleg megromoljon a kapcsolat közöttünk, vagy dolgozni akarunk megoldásán?” Valahogy úgy, ahogy ebben a kis kötetben megszólaló öt ember cselekszik, apró, de rendkívül fontos lépést téve a megbékélés irányába. Krisztus lelkisége tükröződik mind az ötük írásában. Eszünkbe juthat, hogy Teréz anya egyszer azt mondta: tisztában van azzal, hogy mindaz, amit a Szeretet Misszionáriusainak nővérei tesznek a társadalom által kitaszított haldoklókért, csupán csepp a tengerben, de ha ők nem teszik meg, amit megtehetnek, akkor az a csepp hiányozni fog a tengerből. (*Szeretet Földje Szolgálat*, Törökbalint, 2013. A könyv megvásárlásával a Szeretet Földje Szolgálat cigánymissziós munkáját támogatja; megrendelhető: info@szeretetfoldje.hu)

BODNÁR DÁNIEL

SOMMAIRE

GERGELY ANDRÁS	
NACSNÁK:	La tradition des quatre et un seul Évangile
GYÖRGY HEIDL:	Irenaeus et la théologie du corps
LÁSZLÓ HAVAS:	L'état chrétien de Constantin le Grand
LÁSZLÓ SZELESTEI N.:	Liturgie et langue hongroise au début de l'époque moderne
ENDRE NAGY J.:	Sándor Weöres: „La poésie de la notion”
■	Poèmes de György Czigány, Péter Dobai, József Sárándi et Péter Vasadi
LÁSZLÓ LUKÁCS:	A la mémoire de Sándor Sík
KÁROLY KAPRONCZAY:	Le frère d'Ignác Semmelweis: Károly Szemerényi, prêtre
■	Entretien avec le peintre János Aknay

INHALT

GERGELY ANDRÁS	
NACSNÁK:	Die Tradition der vier Evangelien und des einzigen Evangeliums
GYÖRGY HEIDL:	Irenäus und die Theologie des Leibes
LÁSZLÓ HAVAS:	Der christliche Staat Konstantins des Großen
LÁSZLÓ SZELESTEI N.:	Liturgie und ungarische Sprache in der frühen Neuzeit
ENDRE NAGY J.:	Sándor Weöres: „Die Dichtung des Begriffs”
■	Gedichte von György Czigány, Péter Dobai, József Sárándi und Péter Vasadi
LÁSZLÓ LUKÁCS:	Erinnerung an Sándor Sík
KÁROLY KAPRONCZAY:	Der Bruder von Ignác Semmelweis: der Priester Károly Szemerényi
■	Gespräch mit dem Kunstmaler János Aknay

CONTENTS

GERGELY ANDRÁS	
NACSNÁK:	The Tradition of the Four Gospels and the One Gospel
GYÖRGY HEIDL:	Irenaeus and the Theology of the Body
LÁSZLÓ HAVAS:	The Christian State of Constantine the Great
LÁSZLÓ SZELESTEI N.:	Liturgy and Hungarian Language in the Early Modern Era
ENDRE NAGY J.:	Sándor Weöres: “The Poetry of Concept”
■	Poems by György Czigány, Péter Dobai, József Sárándi and Péter Vasadi
LÁSZLÓ LUKÁCS:	Memory of Sándor Sík
KÁROLY KAPRONCZAY:	The Brother of Ignác Semmelweis: the Priest Károly Szemerényi
■	Interview with the Artist János Aknay

Főszerkesztő és felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ

Munkatársak: BENDE JÓZSEF, DEÁK VIKTÓRIA HEDVIG, HAFNER ZOLTÁN, LÁZÁR KOVÁCS ÁKOS, PUSKÁS ATTILA

Szerkesztőbizottság: HORKAY HÖRCHER FERENC, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN,

KISS SZEMÁN RÓBERT, POMOGÁTS BÉLA, RÓNAY LÁSZLÓ, SZÖRÉNYI LÁSZLÓ

Szerkesztőségi titkár és tördelő: NÉMETH ILONA

Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042-6024; Nyomás: Gyomai Kner Nyomda Zrt. Felelős vezető: Fazekas Péter vezérigazgató

Szerkesztőség és Kiadóhivatal: Budapest, V., Piarista köz. 1. IV. em. 420. Telefon: 317-7246; 486-4443; Fax: 486-4444. Postacím: 1364

Budapest, Pf. 48. Internet cím: <http://www.vigilia.hu>; E-mail cím: vigilia@vigilia.hu. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigilia Kiadó-

hivatala. Terjeszti a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletág, a Magyar Lapterjesztő Zrt. és alternatív terjesztők. A Vigilia csekk számla száma: OTP.

VII. ker. 11707024–20373432. Előfizetési díj: 2014. évre 5.640,- Ft, fél évre 2.820,- Ft, negyed évre 1.410,- Ft. Előfizethető külföldön a

KKV-nál (H-1389 Budapest, POB 149.). Ára: EU országok: 18.000,- Ft/év vagy 100,- USD illetve ennek megfelelő más pénznem/év.

SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10–14 ÓRA. KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.

Ára: 525 Ft

VIGILIA

SZEMLE

■
BORBÉLY SZILÁRD
BÁTHORI CSABA
BOZÓK FERENC
SZABÓ FERENC

Hónapról hónapra
Nincstelenség. Már elment a Mesijás?
Elemi szonettek
Költői Budapest, Budapest költői; Kortársalgó
Krisztus és egyháza Pázmány Péter
életművében
■
Cigányélet

A SZEMLÉKET ÍRTÁK

Bod Péter, Bodnár Dániel, Papp Máté,
Pomogáts Béla, Puskás Attila és Rónay László

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL

- A Vigilia karácsonyi körkérdése
- A szülő felelőssége az élet kezdetén
- Kamarás István, Kovács Gusztáv,
Pákozdi István, Szebik Imre,
Takács Gyula és Notker Wolf tanulmánya
- Dobai Lili, Halmai Tamás,
Rainer Maria Rilke és Vasadi Péter írása

20 éves az nka

9 770042 602111